

REGULATION OF THE RESERVE OF THE SURVIVING SPOUSE IN ROMANIAN CIVIL LAW

Ioan MICLE, Lecturer PhD, „Aurel Vlaicu” University of Arad

Abstract: Regarding the right to inherit of the surviving spouse, it can be mentioned that in any epoch in time, regardless of the legal provisions, the potentates of the time as well as those who had education had the possibility to transfer mortis causa rights over the surviving spouse.

The New Civil Code introduced the institution of liquidation of the matrimonial regime that takes place on the occasion of divorce or in the debate on succession.

The New Code also retains for the surviving spouse the right to live in the house where he or she lived until the date of the opening of the inheritance, if he or she has no other real right to use a suitable home and if the house is part of the property inheritance.

As in Law 319/1944, which regulated the rights of the surviving spouse in the old regulation, the New Code also stipulates that any of the heirs may request the restriction of the right to housing if the dwelling is not entirely necessary for the surviving spouse or may provide another suitable dwelling (space accordingly, it is assessed according to the Housing Law No. 114/1996).

The right of habitation expires on sharing, but not earlier than one year from the date of opening the inheritance. This right ceases, even before the expiration of the one-year term, in case of remarriage of the surviving spouse.

All disputes regarding the right to housing regulated by this article shall be resolved by the court competent to judge the division of the inheritance, which shall decide urgently, in the council chamber.

When he does not compete with the deceased's descendants, the surviving spouse inherits, in addition to the quota shown above, the furniture and household objects that have been affected by the common use of the spouses. The new code no longer provides for any special right of the surviving spouse over wedding gifts, as it was in Law 319/1994.

Keywords, inheritance, surviving husband, degree of kinship, succession, heir class etc.

1. Aspecte generale, reglementare și particularități

În cadrul legal anterior Legii 319 din 10 iunie 1944, sub imperiul dispozițiilor din Codul civil, se reglementa dreptul la moștenire al soțului supraviețuitor (art. 652 alin. 2 și art. 679), indiferent de sexul acestuia și separat de drepturile văduvei sărace la succesiunea soțului predecedat (art. 684).

Fără a detalia aspectele de ordin istoric, trebuie remarcat faptul că soțul supraviețuitor era chemat la moștenire înaintea statului, cu condiția să nu fi existat rude de sânge până la gradul al 12-lea (art. 679 C. civil).

Această reglementare a fost modificată prin art. 4 al Legii asupra impozitului progresiv pe succesiuni², în sensul “desființării dreptului la moștenire de la gradul al IV-lea în sus”. (Din 28 iulie 1921 numită și Legea Titulescu, care dispunea: “Dreptul de

² Din 29 aprilie 1927, care la art. 19 stabilea: “Patrimoniile defuncțiilor fără testament și fără nici un moștenitor legal ab intestant, potrivit codurilor civile în vigoare, trec în folosul fiscoșului pentru alimentarea fondului cultural și de asistență [. . .]. Dreptul de moștenire al soților supraviețuitori este și rămâne neatins în cadrul legiuirilor în vigoare” – publicată în M. Of. Nr. 92/1927.

moștenire ab intestant de la al IV-lea grad în sus se desființează, iar patrimoniile defuncților fără testament și fără rude până la al patrulea grad inclusiv, trec în folosul fiscului. Patrimoniile defuncților care nu lasă rude de la al cincilea până la al doisprezecelea grad trec în folosul Casei Meseriilor” – art. 4 – publicată în M. Of. Nr. 91/1921).

Totuși, datorită dispozițiilor ulterioare ale Legii timbrului și a impozitelor pe acte și fapte juridice (art. 19) a luat naștere o controversă, avansându-se și susținându-se ideea că art. 4 al legii fiscale din 28 iulie 1921 ar fi abrogat, revenindu-se implicit la reglementarea Codului civil.

Reglementarea actuală a dreptului la moștenire a soțului supraviețuitor se datorează dispozițiilor Legii nr. 319 din iunie 1944 care prin art. 6 prevede expres că “Dispozițiile art. 676 din Codul civil modificate prin art. 4 din Legea impozitului progresiv pe succesiuni, din 28 iunie 1921, prin care s-a restrâns ordinea succesorală până la gradul al IV-lea inclusiv, sunt și rămân în vigoare”.

Prin regimul juridic stabilit de Legea 319 din 10 iunie 1944 s-a recunoscut soțului supraviețuitor statutul de moștenitor legitim, alături de moștenitorii care vin la succesiune datorită legăturilor de rudenie cu defunctul.

Astfel, soțul supraviețuitor devine dintr-un simplu succesori neregulat, moștenitor rezervatar fiind, așa cum se arată în literatura de specialitate⁴, obiectul unei măsuri de favoare, deși nu este rudă în linie dreaptă cu defunctul.

Art. 2 al Legii nr. 319 din 10 iunie 1944 privind dreptul la moștenire al soțului supraviețuitor stabilește rezerva soțului supraviețuitor la jumătate din porțiunea succesorală legală prevăzută de art. 1 al aceleiași legi.

În același sens s-a pronunțat și practica judecătorească, care stabilește că liberalitățile făcute de soțul precedat nu vor putea trece peste jumătate din drepturile succesoriale prevăzute la art. 1 din Legea 319 din 10 iunie 1944.

Coroborând dispozițiile art. 2 cu cele ale art. 1 din Legea 319 din 1944 vom avea următoarele situații, în funcție de clasa de moștenitori cu care soțul supraviețuitor vine în concurs:

în concurs cu descendenții, rezerva este de 1/8 din moștenire (cota succesorală este de 1/4, conform art.1 pct.a);

în concurs atât cu părinții (ascendenții privilegiați), cât și cu colateralii privilegiați (frații și surorile defunctului), rezerva este de 1/6 din moștenire (cota succesorală fiind de 1/3, conform art. 1, pct. b);

în concurs numai cu ascendenții privilegiați sau numai cu colateralii privilegiați ai defunctului și descendenții acestora din urmă, rezerva va fi de 1/4 din moștenire (cota succesorală fiind de 1/2, conform art. 1, pct. c);

în concurs cu ascendenții ordinari, rezerva va fi de 3/8 din moștenire (cota succesorală este de 3/4 din moștenire, conform art. 1, pct. d);

³ Publicată în M. Of. Nr. 133 din 10 iunie 1944.

⁴ M. Eliescu, “Moștenirea și devoluțiunea ei în R. S. R. ”, Ed. Academiei R. S. R., București, 1966, vol. I, p. 336.

În lipsa oricăror moștenitori legali, în situația când soțul vine singur la moștenire sau este în concurs numai cu legatarii, rezerva va fi de 1/2 din moștenire (soțul supraviețuitor moștenind întreaga avere cu titlul legal, conform art. 1, pct. e)

Din cele expuse mai sus rezultă o primă particularitate a rezervei soțului supraviețuitor și anume faptul că rezerva este o cotă fixă (1/2) dintr-o cotă variabilă ce reprezintă partea succesorală la care are dreptul ca moștenitor legal, parte care variază după clasa de moștenitori cu care vine în concurs.

A doua caracteristică a rezervei soțului supraviețuitor este aceea că aceasta nu este o fracțiune calculată direct asupra moștenirii (ca în cazul descendenților privilegiați și a colateralilor privilegiați), ci o fracțiune calculată din partea care i se cuvine ca moștenitor legal.⁵

A treia particularitate prin care rezerva soțului supraviețuitor derogă de la dreptul comun, o constituie faptul că aceasta îi este întotdeauna atribuită individual, ea neavând deci, caracter colectiv în nici o împrejurare. În doctrină⁶ se mai enumeră și o a patra caracteristică ce o diferențiază de rezerva de drept comun care, în opinia arătată, se socotește în raport cu rezervatarii lăsați de defunct, în timp ce rezerva soțului supraviețuitor este în funcție de clasa de moștenitori care vine în concurs cu el la succesiune. În practica judecătorească s-a decis în mod greșit că porțiunea succesorală a soțului supraviețuitor se calculează în funcție de rudele care au vocație utilă la moștenire în temeiul legii și care existau la moartea defunctului, fără a avea importanță dacă pot și vor să vină la moștenire⁷ Așa cum s-a arătat⁸, drepturile succesoriale (cota succesorală), cât și rezerva soțului supraviețuitor, nu pot fi calculate decât în raport cu clasa din care fac parte moștenitorii chemați efectiv la succesiune, fie pe cale testamentară, fie ab intendant, chiar dacă, fizic, ar exista alte rude în grad mai apropiat, ce renunțaseră sau fuseseră înlăturate de la succesiune în mod legal. Privitor la determinarea rezervei soțului supraviețuitor se mai poate ridica o problemă legată de dispozițiile articolului 5 din aceeași Lege 319, conform căruia “în cazurile prevăzute la art. 1, pct. b-d inclusiv, soțul supraviețuitor va moșteni, în afară de partea sa succesorală, mobilele și obiectele aparținând gospodăriei casnice, precum și darurile de nuntă”.

Doctrina⁹ a considerat că soțul supraviețuitor culege bunurile prevăzute la articolul menționat în virtutea unui legat (cu titlu particular) prezumat, neavând un drept de rezervă asupra acestora. În jurisprudență¹⁰, s-a admis acest punct de vedere, confirmându-se faptul că, în afară de partea sa succesorală, soțul supraviețuitor mai moștenește mobilele și obiectele aparținând gospodăriei casnice, precum și darurile de

⁵ M. Eliescu, “Moștenirea și divoluțiunea ei în R. S. R. ”, Ed. Academiei R. S. R., București, 1966, vol. I, p. 338; C. Stănescu, “Drept civil; Contractul de transport. Dreptul de creație intelectuală; Succesiunile”, Ed. Didactică și pedagogică, București, 1967, p. 200; R. Petrescu, Gh. Nichita, “Probleme teoretice și practice de drept civil”, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1987, p. 127.

⁶ M. Eliescu, op. cit., p. 336.

⁷ Trib. reg. Craiova, col. civil, decizia nr. 3743 din 17 iulie 1957, în L. P. nr. 2/1958, p. 110 cu note de Preda Savu, E. Pușcariu, Sc. Șerbănescu.

⁸ Decizia citată deasupra., nota semnată de Scarlat Șerbănescu, p. 116-117.

⁹ M. Eliescu, op. cit., p. 140; C. Stănescu, op. cit., p. 147-148.

¹⁰ Trib. reg. Cluj, dec. civilă nr. 847 din 14 februarie 1957, în J. N. nr. 5/1957, p. 942 cu notă aprobativă de C. Linzmayer.

nuntă, numai dacă nu a rămas un testament valabil. În speță, soțul predecedat a dezmoștenit pe reclamant care este soțul supraviețuitor și care mai are dreptul doar la rezerva asigurată prin art. 2 din Legea 319/1944. În consecință, defunctul putea înlătura pe soțul supraviețuitor de la succesiunea acestor bunuri, făcând donații sau legate, putându-l lipsi direct și printr-o dispoziție testamentară. Prin aceeași decizie, instanța a admis că liberalitățile având ca obiect bunuri din gospodărie sunt reductibile în măsura în care aduc atingere rezervei soțului supraviețuitor, care reprezintă jumătate din porțiunea succesorală prevăzută de art. 1 al Legii 319/1944. Printr-o sentință anterioară¹¹ aceeași instanță decisese că bunurile din gospodăria casnică trebuie trecute în inventar deoarece fac parte din masa succesorală.

Alte instanțe¹² au procedat în mod contrar, stabilind că mobilele și obiectele casnice și darurile de nuntă ar forma o rezervă specială a soțului supraviețuitor, când vine în concurs cu alți moștenitori decât descendenții, și deci nu ar putea constitui obiectul unor dispoziții testamentare în favoarea celorlalți moștenitori, sau chiar în concurs cu descendenții.¹³ Pus în fața unei jurisprudențe atât de diversificate, Tribunalul Suprem a decis în plen să dea instanțelor anumite îndrumări, astfel în care soțul supraviețuitor vine în concurs cu părinții (ascendenții privilegiați) soțului decedat, bunurile aparținând gospodăriei casnice și darurile de nuntă i se cuvin în totalitate numai dacă soțul decedat nu a dispus de partea sa din aceste bunuri. În cazul în care soțul decedat a dispus de partea sa din bunurile aparținând gospodăriei casnice sau din darurile de nuntă prin acte între vii ori prin testament, aceste bunuri vor fi luate în calculul rezervei convenite părinților și soțului supraviețuitor, putând servi la întregirea ei. Practica instanței supreme a rămas consecventă acestor principii enunțate, în vederea realizării unei jurisprudențe unitare.

2. Imputarea rezervei soțului supraviețuitor

Întrucât soțul supraviețuitor vine la succesiune în concurs cu toate clasele de moștenitori, calculul rezervei soțului supraviețuitor comportă o discuție amănunțită¹⁴.

Se disting două situații:

În cazul în care soțul supraviețuitor vine singur la moștenire sau împreună cu alți moștenitori nerezervatari, calculul rezervei acestuia se va face raport de întreaga moștenire.

În cazul în care împreună cu soțul supraviețuitor la moștenire vin și alți moștenitori a apărut problema dacă rezerva acestuia se va imputa (deduce) din cotitatea

¹¹ Trib. reg. Brașov, dec. civ. nr. 3654 din 31 octombrie 1960, cu notă critică de V. Economu, în J. N. nr. 7/1962, p. 142-143.

¹² Trib. reg., Brașov, dec. civ. nr. 3654 din 31 octombrie 1960, cu notă critică de V. Economu, în J. N. nr. 7/1962, p. 142-143.

¹³ Trib. pop raion Cehul-Silvaniei, sentința civilă nr. 44 din 8 februarie 1963, în J. N. nr. 12/1964, p. 99, cu note critice de Csiha Tamas și V. Economu care decide că “soțul supraviețuitor moștenește, în afară de partea sa succesorală, mobilele și obiectele de uz casnic, chiar când vine în concurs cu descendenții”.

¹⁴ R. Petrescu, V. Scherer, Gh. Nichita, op. cit., p. 127-142.

disponibilă a moștenirii sau din rezerva celorlalți moștenitori rezervatari (descendenți și/sau ascendenți privilegiați).

Prin soluțiile oferite la această problemă s-au detașat două curente de opinie:

Un prim curent are în vedere imputarea rezervei exclusiv asupra cotității disponibile pe care o micșorează fără a aduce vreo atingere rezervei celorlalți moștenitori rezervatari¹⁵.

Pentru justificarea acestei opinii s-a adus argumentul că, în lipsa unei dispoziții legale contrare, se prezumă că legea nu a acordat o rezervă soțului supraviețuitor în detrimentul rezervatarilor, care constituie o categorie favorizată de legiuitor (legiuitorul de la 1865-subl. ns.) ci în defavoarea donatarilor și locatarilor gratificați de către defunct¹⁶.

Tot în același sens este invocat și argumentul că rezerva cuvenită soțului supraviețuitor i se acordă individual, în timp ce copiii sunt moștenitori rezervatari și se bucură de o rezervă atribuită în mod colectiv.

Jurisprudența a urmat acest punct de vedere¹⁷, stabilindu-se că rezeva soțului supraviețuitor se va imputa asupra cotității disponibile, neputând fi calculată prin micșorarea rezervei copiilor, care nu poate fi scăzută în nici un mod.

Într-o decizie¹⁸ Tribunalul Suprem a decis, în conformitate cu această opinie, că prin instituirea rezervei soțului supraviețuitor nu s-a urmărit defavorizarea celorlalți moștenitori rezervatari, a căror rezervă a rămas neschimbată, stabilindu-se că ceea ce s-a micșorat, corespunzător cu întinderea rezervei soțului, a fost cotitatea disponibilă, asupra căreia se impută această rezervă.

Ulterior s-a constatat că o asemenea soluție implică consecințe ce nu pot fi admise, întrucât în anumite situații o liberalitate făcută de de cujus în favoarea unei persoane profită altor persoane decât cele agreeate de defunct. În acest context s-a decis în literatura juridică că rezerva soțului supraviețuitor se va imputa asupra moștenirii în întregul ei, în acest mod ea influențând atât mărimea cotității disponibile, cât și rezerva moștenitorilor rezervatari cu care soțul supraviețuitor vine în concurs¹⁹. mărimea cotității disponibile, cât și rezerva moștenitorilor rezervatari cu care soțul

¹⁵ M. Eliescu, op. cit., p. 338; C. Stătescu op. cit., p. 200; St. Cârpenaru “Dreptul de moștenire”, Edit. Științifică și enciclopedică, București 1982, p. 681 I. Zinvileu, “Dreptul la moștenire în R. S. R. ”, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1975 p. 91; R. Petrescu, V. Scherer, Gh. Nichita, op. cit., p. 127.

¹⁶ M. Eliescu, op. cit., p. 339.

¹⁷ Trib. reg. București., col. I civil, dec. nr. 677/1955, în L. P. nr. 5/1955; p. 554 cu notă de Sc. Șerbănescu.

¹⁸ T. S., s. civ., dec. nr. 662 din 15 martie 1972, în Repertoriu. . . 1969-1975, p. 207.

¹⁹ Fr. Deak, Stabilirea drepturilor succesoriale ale ascendenților privilegiați și colateralilor privilegiați în concurs cu soțul supraviețuitor, în R. R. D. nr. 4/1989, p. 33-35; în același sens Elena Boroș, G. Boroș, “Corelația între prevederile articolului 939 din Codul civil și Decretul Lege nr. 319/1944, p. 30.

supraviețuitor vine în concurs²⁰. vine în concurs²¹. mărimea cotității disponibile, cât și rezerva moștenitorilor rezervatari cu care soțul supraviețuitor vine în concurs²².

Acest al doilea curent de opinie, ce are în vedere soluția imputării rezervei soțului asupra întregii moșteniri (deci atât asupra cotității disponibile cât și asupra rezervei descendenților și/sau ascendenților) se fundamentează pe două argumente.

Primul argument este unul de text și are în vedere faptul că Legea nr. 319/1944 a recunoscut anumite drepturi succesoriale (inclusiv rezerva), în favoarea soțului supraviețuitor "din averea celuilalt soț" (art. 1 și 2 din Legea nr. 319/1944), deci din masa succesorală (fără a se distinge, deci, între cotitate disponibilă sau rezerva celorlalți moștenitori rezervatari).

Al doilea argument este unul de consecvență, în sensul că dacă în cadrul devoluțiunii legale a moștenirii se admite că drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor restrâng drepturile (cota legală) succesoriale ale celorlalți moștenitori, același lucru trebuie admis și în cazul devoluțiunii testamentare a moștenirii.

3. Modificari aparute prin Noul Cod Civil

Când nu vine în concurs cu descendenții defunctului, soțul supraviețuitor moștenește, pe lângă cota stabilită potrivit art. 972, mobilierul și obiectele de uz casnic care au fost afectate folosinței comune a soților. O problemă foarte des dezățută este cea cu privire la rezerva succesorală și cotitatea disponibilă. De menționat este diferența care există între cele două și anume :

Rezerva sucesorală este acea parte din patrimoniul celui care lasă moștenirea la care moștenitorii au dreptul în virtutea legii, împotriva voinței defunctului manifestată prin liberalități făcute în timpul vieții și/sau prin dispoziții testamentare pentru cauză de moarte, iar

Cotitatea disponibilă ("partea disponibilă a bunurilor") este acea parte a patrimoniului care excede rezervei succesoriale și de care defunctul putea dispune liber, neîngradit, inclusiv prin donații și dispoziții testamentare.

Rezerva succesorală este privită diferit de noul Cod Civil care definește rezerva succesorală ca pe o cotă fixă calculate tot dintr-o cotă fixă. În sistemul legii civile române actuale, singurii moștenitori rezervatari sunt : descendenții, ascendenții privilegiați și soțul supraviețuitor, iar în ceea ce privește Noul Cod Civil acesta cuprinde toate clasele de moștenitori legali. În ceea ce privește întinderea rezervei succesoriale, aceasta variază în funcție de calitatea și numărul moștenitorilor rezervatari. După actualul Cod Civil

²⁰ Fr. Deak, Stabilirea drepturilor succesoriale ale ascendenților privilegiați și colateralilor privilegiați în concurs cu soțul supraviețuitor, în R. R. D. nr. 4/1989, p. 33-35; în același sens Elena Boroș, G. Boroș, "Corelația între prevederile articolului 939 din Codul civil și Decretul Lege nr. 319/1944, p. 30.

²¹ Fr. Deak, Stabilirea drepturilor succesoriale ale ascendenților privilegiați și colateralilor privilegiați în concurs cu soțul supraviețuitor, în R. R. D. nr. 4/1989, p. 33-35; în același sens Elena Boroș, G. Boroș, "Corelația între prevederile articolului 939 din Codul civil și Decretul Lege nr. 319/1944, p. 30.

²² Fr. Deak, Stabilirea drepturilor succesoriale ale ascendenților privilegiați și colateralilor privilegiați în concurs cu soțul supraviețuitor, în R. R. D. nr. 4/1989, p. 33-35; în același sens Elena Boroș, G. Boroș, "Corelația între prevederile articolului 939 din Codul civil și Decretul Lege nr. 319/1944, p. 30.

cuantumul rezervei succesoriale este determinat sub forma unei fracțiuni din moștenire, astfel:

1/2 din moștenire pentru un copil

2/3 din moștenire pentru 2 copii

3/4 din moștenire pentru 3 sau mai mulți copii

Potrivit art.1088 din Noul Cod Civil, specifică faptul că rezerva descendenților va fi de jumătate din cota succesorală care li s-ar fi cuvenit ca mostenitori legali, în lipsa liberalităților sau dezmoștenirilor. De aici rezultă că în cazul unei dezmoșteniri de către defunct a unicului său copil, acesta tot va avea dreptul la o rezervă de 1/2 din averea părintelui său, urmând ca restul cotei de 1/2 să se împartă mod corespunzător între moștenitorii legali dintr-o clasă subsecventă sau în situația unui testament, să-l revină celui gratificat prin legat. Totodată, înlăturarea din dreptul de a moșteni ca successor legal va atrage și imposibilitatea de a beneficia de rezerva succesorală. Și în privința cotității disponibile a soțului supraviețuitor, Noul Cod Civil aduce modificări introducând un nou sistem de calcul.

Potrivit art.972 din Noul Cod Civil, cota soțului supraviețuitor este de:

1/4 din moștenire, dacă vine în concurs cu descendenții defunctului

1/3 din moștenire, dacă vine în concurs atât cu descendenți privilegiați, cât și cu colaterali privilegiați ai defunctului

1/2 din moștenire, dacă vine în concurs fie numai cu ascendenți privilegiați, fie numai cu colaterali privilegiați

1/3 din moștenire, dacă vine în concurs fie cu ascendenți ordinari, fie cu colaterali ordinari ai defunctului

De asemenea, alin.2 al art.972 din Noul Cod Civil menționează modalitatea de calcul a cotei soțului supraviețuitor în concurs cu moștenitori legali aparținând unor clase diferite, și anume aceasta "se stabilește ca și când acestea ar fi venit numai cu cea mai apropiată dintre ele". În ceea ce privește dreptul de abitație al soțului supraviețuitor, acesta este gratuit, inalienabil și insesizabil și se stinge la partaj, dar nu mai devreme de un an de la data deschiderii moștenirii. Transmisiunea moștenirii este reglementată în noul Codul Civil la articolele 1100-1134. Cel chemat la moștenire în temeiul legii sau al voinței defunctului poate accepta moștenirea sau poate renunța la ea, într-un anumit termen, denumit de legiuitor termen de opțiune succesorală. Termenul de opțiune succesorală este de un an de la deschiderea moștenirii. În anumite situații expres reglementate de Cod, termenul de un an curge:

- de la data nașterii celui chemat la moștenire, dacă nașterea s-a produs după deschiderea moștenirii;
- de la data înregistrării morții în registrul de stare civilă, dacă înregistrarea se face în temeiul unei hotărâri judecătorești de declarare a morții celui care lasă moștenirea, cu excepția cazului în care succesorul a cunoscut faptul morții sau hotărârea de declarare a morții la o dată anterioară, caz în care termenul curge de la această dată;

- de la data la care legatarul a cunoscut sau trebuia să cunoască legatul său, dacă testamentul cuprinzând acest legat este descoperit după deschiderea moștenirii;
- de la data la care succesibilul a cunoscut sau trebuia să cunoască legătura de rudenie pe care se întemeiază vocația sa la moștenire, dacă această dată este ulterioară deschiderii moștenirii.

- moștenitorii celui care a decedat fără să-și fi exercitat dreptul de opțiune succesorală îl exercită separat, fiecare pentru partea sa, în termenul aplicabil dreptului de opțiune privind moștenirea autorului lor.

Acceptarea moștenirii

- nimeni nu poate fi obligat să accepte o moștenire ce i se cuvine;
- creditorii succesibilului pot accepta moștenirea, pe cale oblică, în limita îndestulării creanței lor;
 - acceptarea poate fi: expresă, prin înscris autentic sau sub semnătură privată; tacită, când succesibilul face un act sau un fapt pe care nu ar putea să-l facă decât în calitate de moștenitor (acte de dispoziție, administrare definitivă ori folosință a unor bunuri din moștenire);
 - acceptarea moștenirii operează sub beneficiu de inventar, ceea ce presupune că nu se va face o confuziune de patrimonii între cel al persoanei decedate și cel al succesoralului său, moștenitorii legali și cei testamentari răspunzând pentru datoriile și sarcinile succesiunii doar cu bunurile din patrimoniul succesoral, proporțional cu cota fiecăruia;
 - succesibilii, creditorii moștenirii și orice persoană interesată pot solicita notarului competent să dispună efectuarea unui inventar al bunurilor din patrimoniul succesoral, întocmindu-se un proces-verbal de inventariere;
 - ca excepție de la caracterul voluntar al actului de opțiune, succesibilul care, cu rea-credință, a ascuns sau a sustras bunuri din patrimoniul succesoral sau a ascuns o donație supusă raportului sau reducăunii este considerat că a acceptat moștenirea, chiar dacă anterior renunțase la ea.

Renunțarea la moștenire- renunțarea la moștenire nu se presupune, ci trebuie făcută în formă autentică la orice notar public sau, după caz, la misiunile diplomatice și oficiile consulare ale României, cu excepția cazului în care, îndeplinind condițiile prevăzute de lege pentru a putea moșteni, succesibilul nu acceptă moștenirea în termenul de un an, respectiv în termenul mai scurt stabilit de instanță, deși cunoștea deschiderea moștenirii ca urmare a citării sale de către notarul public;

- renunțătorul poate revoca renunțarea în tot cursul termenului de opțiune, cu condiția ca moștenirea să nu fi fost deja acceptată de alți succesibili care au vocație la partea ce i-ar reveni.

Sezina- sezina conferă moștenitorilor sezinari – soțul supraviețuitor, descendenții și ascendenții privilegiați – pe lângă stăpânirea de fapt asupra patrimoniului succesoral și dreptul de a administra acest patrimoniu și de a exercita drepturile și acțiunile defunctului;

- moștenitorii nesezinari dobândesc sezina prin eliberarea certificatului de moștenitor;

- legatarii universali și legatarii cu titlu universal dobândesc sezina fie de fapt, prin solicitarea adresată celor care au intrat în stăpânirea moștenirii, fie prin eliberarea certificatului de moștenitor.

Petiția de ereditate - petiția de ereditate reprezintă acțiunea prin care moștenitorul cu vocație universală sau cu titlu universal solicită recunoașterea calității sale de moștenitor și obligarea la restituirea bunurilor succesoriale a persoanei care, pretinzându-se de asemenea moștenitor, deține aceste bunuri sau unele dintre ele în această calitate;

- deținătorul fără titlu al bunurilor succesoriale este obligat la restituire, fiind aplicabile prevederile vizând restituirea prestațiilor (articolele 1635 - 1649); - actele de conservare și actele de administrare, în măsura în care profită moștenitorului, sunt valabile;

- actele de dispoziție cu tilu oneros încheiate între deținătorul fără titlu al bunurilor succesoriale și terții dobânditori de bună-credință se mențin, fiind aplicabile regulile din materia cărții funciare.

Certificatul de moștenitor - certificatul de moștenitor face dovada calității de moștenitor, legal sau testamentar, precum și dovada dreptului de proprietate al moștenitorilor acceptanți asupra bunurilor din masa succesorală, în cota care se cuvine fiecăruia;

- certificatul de moștenitor se eliberează de către notarul public și cuprinde constatări referitoare la patrimoniul succesoral, numărul și calitatea moștenitorilor și cotele ce le revin din acest patrimoniu, precum și alte mențiuni prevăzute de lege;

- Cei care se consideră vătămați în drepturile lor prin eliberarea certificatului de moștenitor pot cere instanței judecătorești constatarea sau, după caz, declararea nulității acestuia și stabilirea drepturilor lor, conform legii.

Noțiunile de opțiune succesorală și de succesibil.(1) Cel chemat la moștenire în temeiul legii sau al voinței defunctului poate accepta moștenirea sau poate renunța la ea.

(2) Prin succesibil se înțelege persoana care îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru a putea moșteni, dar care nu și-a exercitat încă dreptul de opțiune succesorală.

Notă. În Codul civil de la 1864 nu erau definite aceste noțiuni, dar aceste idei se regăsesc în doctrină. Dreptul de opțiune succesorală aparține tuturor persoanelor care au vocație generală la moștenire/ aptitudine general-abstractă la moștenire, indiferent dacă au și vocație concretă, adică nu numai celor care vor culege efectiv moștenirea.²³ Potrivit art. 685 C.civ. din 1864, acceptarea succesiunii se putea face pur și simplu sau sub beneficiu de inventar, potrivit noii reglementări nu mai există două feluri de acceptare, regula fiind suportarea pasivului succesoral în limita activului succesoral.

²³ Noul Cod civil republicat. Cartea a V-a. Despre obligații(art. 1164-1649) – Comentarii și explicații, ediția 2, ed. C.H. Beck, an 2011 – profesor Ion Turcu

Există totuși o excepție, cea reglementată cu titlu de sancțiune la art. 1.119 alin. (2) NCC (acceptarea forțată). Dreptul de opțiune succesorală face parte dintre drepturile care îi permit titularului ca printr-un act unilateral de voință să modifice o situație juridică incertă, urmând una dintre alternativele posibile (drept potestativ), în acest caz acceptarea sau renunțarea la succesiune. Această posibilitate este reflectată și în art. 686 C.civ. din 1864. Defunctul lasă un testament în care stipulează doar faptul că își dezmoștenește toți copiii, precum și nepoții sau strănepoții (de fiu/fiică), respectiv întreaga clasă I a moștenitorilor rezervatari, fără a face precizări cu privire la modul în care se va atribui partea de moștenire care rămâne. Prin urmare, la moștenire va fi chemată clasă a II-a de moștenitori, respectiv cea a ascendenților și colateralilor privilegiați. Dezmoștenirea nu va putea însă opera cu privire la rezerva succesorală cuvenită clasei descendenților. În această situație, soțul supraviețuitor va veni în concurs atât cu clasă descendenților (clasă I de moștenitori) cât și cu clasa ascendenților și colateralilor privilegiați (clasă a II-a de moștenitori). Cota soțului supraviețuitor se va calcula însă ca și cum ar veni în concurs numai cu clasa I de moștenitori, stabilindu-se la 1/4 din moștenire. Defunctul, care nu are descendenți, lasă un testament prin care dispune dezmoștenirea ascendenților privilegiați, fără a preciza ce se întâmplă cu partea de moștenire care li s-ar fi cuvenit acestora. În această ipoteză, dacă defunctul a avut colaterali privilegiați, aceștia vor fi cei chemați imediat la moștenire. Chiar dacă ei nu fac parte dintr-o altă clasă de moștenitori, principiul care se va aplica va fi același, respectiv cel prevăzut de art 972 alin2, astfel încât cota soțului supraviețuitor va fi cea stabilită de codul civil pentru cazul în care acesta vine în concurs atât cu ascendenții cât cu colateralii privilegiați . În cazul în care defunctul nu a avut colaterali privilegiați, vor fi chemați la moștenire cei aflați în clasă a III-a sau a IV-a, după caz, iar cota soțului supraviețuitor se va calcula ca și cum ar fi venit în concurs numai cu ascendenții privilegiați, nu cu întreaga clasă a II a . Soluția aceasta ni se pare cea mai îndreptățită dacă analizăm în amănunt prevederile legii . Astfel, dispozițiile art 972 alin 2 NCC prevăd clar că, în situația în care soțul supraviețuitor vine în concurs cu mai multe clase de moștenitori, cota acestuia se va stabili ca și cum ar veni în concurs cu cea mai apropiată dintre ele. Dar, coroborând aceste prevederi cu cele ale alin 1 lit b și c ale aceluiași articol, observăm că legea stabilește cote diferite în cadrul aceleiași clase a doua, funcție de componența acesteia. Astfel, dacă soțul supraviețuitor vine în concurs atât cu ascendenții privilegiați cât și cu colateralii privilegiați, cota lui va fi de 1/3 din moștenire, iar dacă soțul supraviețuitor vine în concurs numai cu ascendenții privilegiați sau numai în concurs cu colateralii privilegiați, cota lui va fi de 1/2 din moștenire. Ori, în ipoteza pe care o analizăm, soțul supraviețuitor vine în concurs pe de o parte cu ascendenții ordinari - ca moștenitori rezervatari care își culeg rezerva la care legea le dă dreptul - și, pe de altă parte, cu moștenitori din clasă a treia sau a patra . Ori, nu este firesc să calculăm cota soțului supraviețuitor ca și cum ar veni în concurs cu întreaga clasă a doua de moștenitori, atribuindu-i 1/3 din moștenire, întrucât el nu vine la moștenire efectiv cu întreaga clasă a doua de moștenitori. Firesc este să-i atribuim soțului supraviețuitor cota la care are dreptul în raport cu componența clasei a doua de moștenitori cu care vine efectiv în concurs, respectiv cu ascendenții privilegiați, lăsându-

l astfel să primească 1/2 din moștenire. Argumentul acestui punct de vedere îl reprezintă faptul că pe linia principiilor generale ale moștenirii, toate situațiile se apreciază în funcție de vocația concretă la moștenire și în funcție de cei care vin împreună și efectiv la moștenire, iar nu în funcție de vocația generală la moștenire. Conform art. 972 alin 1, soțul supraviețuitor primește o parte determinată din moștenire, în funcție de clasa moștenitorilor legali cu care vine în concurs. Așa cum am mai afirmat, cota soțului supraviețuitor se impută asupra întregii mase succesorală, fiind cea care se calculează prima. Partea de moștenire cuvenită soțului supraviețuitor se va calcula avându-se în vedere acea clasă de moștenitori cu care vine efectiv, împreună, la moștenire, fără a se lua în considerare succesibili renunțatori sau nedemni, în condițiile cu precizările pe care le-am făcut mai înainte.

Termenii folosiți de Legea nr. 319/1944 privind “Dreptul la moștenire al soțului supraviețuitor”, precum și prevederile acesteia, care precizează că soțul “moștenește”, evidențiază, fără echivoc, calitatea sa moștenitorilor legali. Renunțarea la succesiune a moștenitorilor aparținând unei clase de succesori și intrarea soțului supraviețuitor în concurs cu o clasă inferioară atrag nemijlocit și modificarea întinderii vocației sale succesorală. Retractarea renunțării făcută de moștenitorii chemați inițial la moștenire, după acceptarea acesteia de către soțul supraviețuitor, nu va putea modifica întinderea dreptului său succesoral, astfel cum i-a revenit de pe urma renunțării. Această consecință se deduce din prevederile art. 701 Cod civil, precum și din calitatea sa de moștenitor legal, deoarece el nu vine la moștenire ca succesori la bunuri, ci în calitate de continuator al persoanei defunctului.²⁴

Subcapitolul III – Dreptul special la moștenire al soțului supraviețuitor asupra mobilelor și obiectelor aparținând gospodăriei casnice și asupra darurilor de nuntă

Potrivit art. 5 din Legea nr. 319/1944, soțul supraviețuitor – dacă vine la moștenire în concurs cu moștenitorii din clasele II-IV – “va moșteni, în afara de partea sa succesorală, mobilele și obiectele aparținând gospodăriei casnice, precum și darurile de nuntă.”

Mobilierul și obiectele aparținând gospodăriei casnice

CONDIȚII SPECIALE. Pentru ca soțul supraviețuitor să nu fie privat de unele bunuri pe care le-au folosit împreună cu soțul decedat, modificându-i-se, fără o temeinică justificare, condițiile sale de viață, Legea nr. 319/1944 îi recunoaște în afară de partea succesorală din celelalte bunuri care i se cuvin în concurs cu diferitele clase de moștenitori legali – un drept special de moștenire asupra mobilelor și obiectelor aparținând gospodăriei casnice (art. 5). În aplicarea art. 5 din Legea 319/1944, pentru determinarea concretă a calității la care se referă textul, trebuie luate în considerare fie natura intrinsecă a bunurilor aflate în gospodărie, fie afectarea dată acestor bunuri. În acest din urmă caz, trebuie avute în vedere condițiile obișnuite de viață ale soților, nivelul lor profesional și cultural, în așa fel încât, în ipoteza în care soțul supraviețuitor

²⁴ Nota II, Fr. Deak, contra Nota I, Marian Enache, sub. dec. civ. 599/8. 10. 1985 a Trib. Jud. Vaslui în RRD. nr. 10/1986, p. 54.

ar veni în concurs cu alte clase de moștenitori în afara descendenților, el să nu fie privat de folosința unor bunuri care intrau efectiv în gospodăria casnică, modificându-i-se fără o temeinică justificare condițiile sale de viață.²⁵

Dar pentru ca soțul supraviețuitor să culegă aceste bunuri, trebuie să fie îndeplinite două condiții speciale.

1. Soțul supraviețuitor să nu vină la moștenire în concurs cu descendenții defunctului (moștenitori de primă clasă), deci să fie chemat la moștenire împreună cu ascendenții și/sau rudele colaterale ale defunctului (moștenitori din clasele II, III sau IV). Soțul supraviețuitor are un drept exclusiv de moștenire asupra mobilelor, obiectelor gospodăriei casnice și a darurilor de nuntă numai în cazul în care vine la succesiune împreună cu ascendenții și colateralii, iar nu și atunci când se află în concurs cu descendenții.²⁶ Dacă soțul supraviețuitor vine în concurs fie și cu un singur descendent al defunctului, aceste bunuri se includ în masa succesorală²⁷ și se împart – ca și celelalte bunuri ale moștenirii – (1/4 soțul supraviețuitor și 3/4 ceilalți moștenitori care formează prima clasă).

În schimb, dacă soțul supraviețuitor concurează cu alți moștenitori legali (ascendenți sau colaterali) aceste bunuri i se cuvin lui, în totalitate și în mod exclusiv, în virtutea dreptului la moștenire special prevăzut de lege, urmând ca numai restul bunurilor (de exemplu imobilele, autoturismul, bijuteriile etc.), dacă există, să fie împărțite între soțul supraviețuitor și ascendenții sau rudele colaterale ale defunctului cu care vine în concurs. Deci soțul supraviețuitor culege aceste bunuri “peste cota sa succesorală din celelalte bunuri”.

Decizia de îndrumare a Plenului Tribunalului Suprem nr. 12 din 30 decembrie 1968, cu privire la unele probleme în legătură cu dreptul soțului supraviețuitor, când vine la succesiunea celuilalt soț în concurs cu alți moștenitori decât descendenții, a stabilit ca pentru asigurarea unei practici judiciare unitare, în baza art. 97 alin. 2 din Constituția RSR și a art. 28 din Legea nr. 5 din 19 iunie 1952 pentru organizarea judecatorească, republicată la 31 iulie 1958, să dea instanțelor următoarele îndrumări: “Mobilele și obiectele aparținând gospodăriei casnice”, la care se referă art. 5 din Legea nr. 319/1944, cuprind bunurile mobile care prin natura lor sunt destinate a servi în cadrul gospodăriei casnice și care au fost folosite de soți efectiv în acest scop. În cazul în care soțul supraviețuitor vine în concurs cu părinții soțului decedat, bunurile aparținând gospodăriei casnice și darurile de nuntă i se cuvin în totalitate soțului supraviețuitor, dacă soțul decedat nu a dispus de partea sa din aceste bunuri.

În cazul în care soțul decedat a dispus de o parte din bunurile aparținând gospodăriei casnice sau din darurile de nuntă, prin acte între vii ori prin testament, aceste bunuri vor fi luate în calculul rezervei cuvenite părinților și soțului supraviețuitor, putând servi la întregirea ei. Tribunalul Suprem, în compunerea

²⁵ Cu privire la aceasta ratiune a art. 5 din Legea nr. 319/1944, TS, S. civ. dec. nr. 2219/1971, în RRD nr. 8, 1972, p. 160.

²⁶ TS, S. civ. dec. nr. 2213/1979 în CD, 1979, p. 121.

²⁷ Aceste bunuri se includ în masa succesorală, în vederea calculării rezervei, chiar dacă moștenitorul (moștenitorii) din prima clasă au fost exheredati. Dar cu ceilalți moștenitori, care vin la moștenire ca efect al exheredării moștenitorilor din clasa întâi, soțul supraviețuitor nu mai împarte aceste bunuri.

prevăzută de art. 39 alin. 2 și 3 din legea pentru organizarea judecătorească, prin decizia nr. 70 din 7 octombrie 1978, prevede că prin art. 5 din Legea nr. 319/1944 i se recunoaște soțului supraviețuitor dreptul să moștenească, în afara părții sale succesoriale, mobilele, precum și obiectele aparținând gospodăriei casnice, acestea în totalitate când nu vine în concurs cu descendenții, indiferent de întinderea acelor bunuri. Împrejurarea că ele au aparținut soțului defunct nu este de natură să modifice regimul lor succesoral instituit prin această dispoziție legală, care nu ține seama de proveniența, ci de destinația lor. Acesta fiind singurul criteriu ce urmează a fi avut în vedere, este lipsită de relevanță multitudinea bunurilor, chiar dacă sunt de același fel, deoarece nu interesează posibilitatea folosirii lor concomitente ca bunuri de uz casnic. În categoria bunurilor de uz personal, la care se referă art. 31 lit. C din Codul familiei, intră toate acele bunuri care, prin natura lor, sunt destinate acestei afecțiuni speciale, și anume pentru a servi uzului personal al unuia dintre soți. Fac excepție de la această regulă obiectele de lux, cum sunt, de pildă, bijuteriile. În cazul în care este vorba, de pildă, de metraje pentru confecții care, prin natura lor, sunt destinate uzului personal al unuia dintre soți, nu este necesară o transformare efectivă a bunului. Legea nu face o atare distincție, singura condiție fiind aceea de a distinge dacă bunul urmează a servi sau nu unui atare uz. Potrivit art. 5 din Legea nr. 319/1944, mobilele și obiectele aparținând gospodăriei casnice se cuvin soțului supraviețuitor, peste partea sa succesorală din celelalte bunuri, ori de câte ori acesta nu vine în concurs cu descendenții soțului decedat. Acest sistem legal este aplicabil în situația în care soțul decedat nu a dispus de o parte din aceste bunuri prin acte între vii sau prin testament. Un atare drept de dispoziție nu-i poate fi contestat soțului decedat, deoarece, pe de o parte, rezerva soțului supraviețuitor este recunoscută prin art. 2 a legii amintite numai cu privire la celelalte bunuri existente în succesiune, iar, pe de altă parte, dispozițiile referitoare la rezervă sunt de strictă interpretare, dat fiind caracterul lor derogator de la principiul liberalității pe care o are persoana de a dispune de bunurile sale. Prin urmare, bunurile aparținând gospodăriei casnice i se cuvin în totalitate soțului supraviețuitor, peste partea sa succesorală, dacă soțul decedat nu a dispus de partea sa din acele bunuri înțelegând să-l înlătore pe soțul supraviețuitor prin includerea și a acestor bunuri în masa celorlalte bunuri succesoriale.

De asemenea, autorizația de împărțeaală prevăzută de Legea nr. 58/1974 nu este necesară dacă terenul ce face parte din masa partajabilă este atribuit în întregime uneia dintre copărtași.²⁸

2. Soțul decedat să nu fi dispus de partea sa din aceste bunuri prin liberalități între vii (donații) sau pentru cauză de moarte (legate făcute prin testament).

Chiar dacă, uneori, se vorbește, generic, de “acte între vii”, sunt avute în vedere numai cele care reprezintă liberalități (donații). Actele cu titlu oneros sau cele cu titlu gratuit, dar care reprezintă acte dezinteresate, nu au nici o relevanță în materia cercetată. Dreptul special al soțului supraviețuitor este înlăturat numai dacă testatorul dispune de bunurile gospodăriei casnice “în mod expres”, iar nu prin termeni generici,

²⁸ Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 12/1968, în CD, 1968, p. 31; TS, completul de 7 jud., dec. nr. 70/1978, în CD, 1978, p. 161-164; TS, S. civ., dec. nr. 154/1972, în CD, 1972, p. 179/dec. nr. 2193/1979, în CD, 1979, p. 131; dec. nr. 2213/1979.

cum ar fi "oricare cereri", care se poate referi la celelalte bunuri. Precizăm că, prin conferirea unui drept special la moștenire în favoarea soțului supraviețuitor, legiuitorul a avut în vedere nu totalitatea bunurilor gospodăriei casnice, ci numai partea soțului decedat din astfel de bunuri comune ale soților, precum și bunurile proprii ale defunctului din această categorie (de exemplu cele dobândite cu el înainte de încheierea căsătoriei, cele dobândite prin moștenire sau donație în timpul căsătoriei.). Fac parte din gospodăria casnică bunurile care întrunesc cumulativ următoarele însușiri²⁹.

a) să fie bunuri mobile, imobile, fie ele chiar prin destinație, nu pot aparține acestei gospodării. Nu toate mobilele succesoriale fac însă parte din gospodăria casnică, ci numai cele ce intră în prevederile art. 5 al Legii nr. 319/1944, adică, în interpretarea noastră, cele care întrunesc și condițiile ce urmează.

b) aceste mobile să fi fost afectate folosinței comune a soților;

Prin urmare, sunt excluse din gospodăria casnică bunurile care servesc unei profesii sau unei îndeletniciri personale a vreunui dintre soți; aceasta din urmă soluție rămâne valabilă chiar și în cazul când soții au avut o profesiune comună (astfel, când soția supraviețuitoare și defunctul au fost intelectuali cu aceeași profesiune, bunurile care constituiau biroul profesional al soților – mobila de birou, casa de bani, clădirul – nu aparțin gospodăriei comune).

c) afectarea bunurilor unui scop de gospodărie casnică să fi fost efectiv îndeplinită;

Este însă indiferent dacă această destinație este sau nu conformă obiceiului; ceea ce se cere este să fi existat o afecțiune concretă și subiectivă; iar nu una abstractă și obiectivă. Așadar, face parte din gospodăria casnică tot ceea ce, ținând seama de nivelul de viață al soților, servește la instalarea modernă a unei gospodării, chiar dacă nu satisface o necesitate, ci numai o comoditate sau o plăcere comună a soților. Intră în această categorie: mobilierul, ustensilele de menaj, aragazul, frigiderul, aspiratoarele electrice, covoarele și scoarțele, biblioteca – întrucât nu are caracter profesional – radioul, televizorul, etc. Tocmai pentru a evita o interpretare care ar fi restrâns înțelesul formulei legale de "obiecte aparținând gospodăriei casnice" doar la ustensilele de menaj, legea vorbește de "mobile" și "obiecte" pentru a cuprinde atât mobilierul, cât și toate bunurile mișcătoare afectate efectiv vieții comune a soților;

d) bunurile trebuie să fie de o valoare uzuală; operele de artă și obiectele rare, de o valoare deosebită, obiectele de lux nu sunt cuprinse în gospodăria casnică;

e) pot face parte însă din această gospodărie, credem, și mobilele necorporale, cum ar fi, spre pildă, creanța în despăgubire pentru stricăciuni pricinuite mobilierului din casă sau celorlalte obiecte din gospodărie.

BIBLIOGRAFIE

Eliescu Mihail . Mostenirea Si Devolutiunea Ei In Dreptul R. S. R. " - Editura Academiei R. S. R. "

²⁹ M. Eliescu "Mostenirea și devolutiunea ei în Dreptul R. S. R. ". Editura Academiei R. S. R. – București 1966 p. 138-139.

1966

Frederique Julienne , "Successions et libéralités", Bréal, 2010

Ghigeanu Gh. "Dreptul De Mostenire. Rezerva Succesorală - Teorie Si Practica" - Editura Didactica Si Pedagogica, R. A. " Bucuresti, 1998

Hamangiu C. Contra "Tratat De Drept Civil Roman" - Editura Nationala, Bucuresti, 1928

Hamangiu C. "Tratat De Drept Civil Roman" - Vol. III, Editura Nationala, Bucuresti, 1988

Murzea Cristinel, Emil Peonaru, Donația și Testamentul. Studiu de doctrină și jurisprudență, Hamangiu, 2007

Turianu Corneliu, Succesiunile și partajul succesoral, Culegere de practică judiciară, Ediția 2, Editura C.H.Beck, București, 2008

Pivniceru Mona Maria, Susanu Claudia, Tătărușanu Doinița, Moștenirea legală și testamentară. Împărțea moștenirii. Practică judiciară, ediția a 2-a, Editura Hamangiu, București, 2009

Noul Cod Civil